

DOMINEE

ach, God ..

HENK GROENEWEGEN

Narratio

Inhoud

Vooraf	4
Dorp in de verte	9
Eindelijk de stad!	63
Jeugdpredikant	91
Derde stad	109
Laatste stad	135
Slot	143

ISBN 978 90 5263 4708
NUR 707

© 2017 theologische uitgeverij Narratio,
Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 e-mail: info@narratio.nl

Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl.
Onze uitgaven zijn ook te koop via de boekhandel en
www.kerkboek.nl (ook in België).

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestandskopie, luisterboek, Digi-boek, Internet-PDF of op welke andere wijze dan ook, behoudens voor eigen gebruik, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever c.q. de auteur. Citaten tot maximaal vier regels zijn toegestaan, grotere citaten vallen onder het overnamerecht waarvoor toestemming is vereist, tenzij gedaan in het kader van een recensie.

Vooraf

Als je plotseling sterft, heb ik wel eens gelezen, schijnt je hele leven 'in een flits aan je voorbij te trekken'. Ik heb dat nooit geloofd. Hoogstens flarden, zoals bij een thriller op tv met meer afleveringen, van die korte flitsen aan het begin over het voorgaande.

Hoewel ik tot nu toe niet in een flits doodga, maar gewoon langzaam zoals de meesten, merkte ik op wandelingen en zo, dat ik niet alleen om me heen keek, maar in gedachten liep te zappen, naar anekdotes, episodes, uit mijn domineesleven. Zoals je met zappen doet op zoek. Maar waarnaar? Naar wat mij toen ontging?

Voor mij was schrijven over mijn domineesleven zo iets als staan voor zo'n toonkamer in een museum. Alles van toen staat er. Je kunt er niet bij want er hangt een koord tussen jou en die dingen daar. Je kunt het alleen nog zachtjes strelen met woorden.

Ik noteerde wat mij opviel in mijn leven. Niet alleen om het plezier nog een keer daar terug te zijn, maar ook om er een beetje zorgvuldig afscheid van te nemen. Mijn belang was, zo eerlijk mogelijk, iets van het verschil tussen wat ik zocht en wat ik vond te reconstrueren. Mijn ervaring van het verschil tussen droom en werkelijkheid. Zou er voor de lezer een vergelijkbaar verschil zijn?

Vooraf wie kerk en geloof ontgroeid zijn en toch, nu dit alles voorbij is, iets missen, zullen mijn anekdotes herkenbaar zijn. Ook wie om het 'zekere weten' en het 'absolute' van onze eigen tijd wel eens moeten lachen zullen in mijn verhalen zien hoe kort de meeste gedachten houdbaar zijn.

Toen ik, net als iedereen, mijn geloofszekerheden en zelfs God verloor en voor de zelfde conclusie kwam als iedereen, toegeven dat ik was blij gemaakt met een dode mus, hield ik iets over. Niet God, nee de vraag naar God. Een soort weerbarstigheid waarin ik weiger mee te gaan in het zekere weten van nu.

In veel bijbelverhalen blijkt God telkens niet wat iedereen denkt. Hij ontsnapt aan elke beschrijving. Het hoofdverhaal uit de Bijbel is de uittocht van zijn volk uit de slavernij in Egypte. Het eerste wat mensen van God leren is weg mogen uit het onvermijdelijke. Breken met wat ons vastlegt, doet hij ons voor.

Zulk ontsnappen aan het onontkoombare, me niet hoeven laten vangen in welke waarheid dan ook, is wat ik wilde leren!

En hoe dat begonnen is in de zestiger jaren lees je in dit boek. In een dorp waar de flower power van de zeventiger jaren alleen in de krant kwam, en op de radio.

De tijd dat geloven nog even, heel gewoon was ..

Een blik achter de schermen van een domineesleven, een tijdsbeeld vanaf de zestiger jaren van de vorige eeuw. Over een dominee, voor wie God eerst nog iemand was vlakbij, tegen wie je zachtjes kon denken waar je mee zat. Die later teleurgesteld raakte toen hij langzamerhand merkte dat God niks terugdacht en dat je het allemaal zelf moet doen.

En toen God vóór zich begon te zien, steeds verder voor zich uit ..

Tot ..

Het gedicht van Wislawa Szymborska eindigt in een 'protest'. In dat protest waaide iets van het onverwoestbare 'en toch' uit de Bijbel mijn kamer binnen. Het 'en toch' waarin ik mijn leven heb willen leven.

Henk Groenewegen
november 2015

Niets cadeau

Niets cadeau gekregen, alles te leen.
Tot over mijn oren in de schulden
zal ik mezelf
voor mezelf moeten betalen,
mijn leven voor mijn leven geven.

Het is nu eenmaal zo geregeld
dat het hart terug moet
en de lever terug moet
en elke vinger afzonderlijk.

Te laat om het contract te verbreken.
De schulden moeten worden geïnd,
het vel over de oren gehaald.

Op de wereld loop ik rond
in de menigte van andere schuldenaren.
Sommigen zijn verplicht
hun vleugels af te betalen.
Anderen moeten of ze willen of niet
hun blaadjes afrekenen.

Aan de debetzijde
staat elk weefsel in ons.
Geen wimpertje, geen steeltje
mogen we voorgoed behouden.

De lijst is uitputtend
en het ziet ernaar uit
dat we niets zullen overhouden.

Ik kan me niet herinneren
waar, wanneer en waarom
ik zo'n rekening heb laten openen.

Het protest daartegen
noemen we de ziel.
En dat is het enige
wat niet op de lijst staat.

Met toestemming van de uitgever overgenomen uit
Einde en begin van Wisława Szymborska.
Copyright © Wisława Szymborska 1993.
Copyright Nederlandse vertaling © 1999 erven
Gerard Rasch en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Dorp in de verte

Meteen in het diepe

“God, dominee, dat had toch helemaal niet hoeven? Over vijf dagen ben ik weer thuis.” Ze maakte met haar vrije hand een strelend gebaar naar mijn mouw. De glimlach van Sneeuwwitje, net wakker geworden door die kus.

Brongers schudde haar krachtig de andere hand waarin een buisje stak waaraan een doorzichtig slangetje naar een druppelend flesje, aan een standaard, naast haar bed. Hij deed dit zo krachtig dat de slangetjes en apparaatjes aan de standaard rinkelden.

‘Brongers’ zei je, alleen de achternaam. Niet ‘meneer Brongers’. In het dorp waar ik dominee geworden was noemde je elkaar bij de achternaam zonder ‘meneer’. Brongers was wat ze in de kerk een ouderling noemen. Heeft niets met oud te maken. Zo noemde je iemand van het kerkestuur. Hij was knoestig, stoer en dacht niet verder dan nodig was. Hij wist van ieder in het dorp voldoende. Ook van de weduwe Heijmans. Ze was net dertig en woonde samen met iemand die haar vader had kunnen zijn. Mysterieus. Zo zag ze er ook uit. Zelfs in dat ziekenhuisbed.

Brongers was meegekomen om mij, onder meer, in het ziekenhuis als dominee wegwijs te maken. Hij had me, onderweg in de bus, op haar voorbereid. Maar het voornaamste was me ontgaan. Toen hij dat net zou vertellen had ik begrijpend geknikt waaruit hij blijkbaar de conclusie trok dat het al genoeg was zo. Dat zou ik later nog vaak doen, te gauw knikken dat ik iets begrepen had. Toen Brongers mij, na onze entree, alleen liet, zat ik nog in mijn overbodigheid uit haar openingszin. Ik vroeg haar, geloof ik, of ze een ziekenhuis dan niet eng vond, of zo.

Ik denk, om in mijn reactie op haar antwoord, iets van mijn nut te bewijzen. Maar, binnen de kortste keren ontstond er tussen ons iets waarvan ik me wel herinner hoe het was, maar niet waarover het ging. Ik bedoel, ik herinner me alleen de trance van het praten, niet het gesprek.

Het eindigde doordat opeens een oudere verpleegster binnen kwam en op haar horloge wees. Of ik wist dat het vijf uur gewéést was.

God en ik

Waarom ik dominee was geworden hadden ze me gevraagd bij mijn sollicitatie. Ik had er niet aan gedacht dat je bij een sollicitatie zo'n soort vraag kunt verwachten. Maar ook tijdens mijn studie was deze vraag nooit bij me opgekomen. Dus begon ik daar op dat moment over na te denken. Mijn vader, die ook dominee was, had mij de indruk gegeven dat God iets was dat hielp tegen het leven. Ik had als kind ooit een dode merel op de stoep zien liggen. Half onder een struikje. Ik zag dat zijn ene oogje open was. Ik vroeg me af hoe dood zijn is. Zo stil liggen. Zo alleen.

Het leek me niks voor mij. Ik zat bij hem op mijn hurken. Ik schrok toen mijn tante me opeens beetpakte en wegrukte. 'Bah vies' zei ze, 'niet aankomen'. Mijn moeder legde me uit dat de merel in de hemel was. Alleen, ik had hem toch duidelijk zien liggen op onze stoep daar. Mijn vader praatte nooit over de hemel, alleen over God. En van hem kreeg ik de indruk dat God iets wist op dood zijn. Dat trok me aan in God. Vanaf die tijd begon ik dat te zoeken. Bescherming tegen het erge van het leven. Iemand naar wie ik zachtjes kon denken wat ik niet uitgedacht kreeg. Zo kwam God in mijn leven.

Als een aardige gedachte boven mij tegen wie ik alles zei wat ik tegen kwam. Alleen, die vriendelijke gedachte, die dacht nooit iets terug.

Verder was ik dominee geworden omdat mijn vader dat was en iedereen om me heen dacht dat ik dat ook ging worden.

Ik begreep dat ik niet kon wachten tot ik het antwoord op de vraag 'waarom dominee', wist en zei: 'Volgens mij gaat kerk over wachten

op God. Mensen gaan naar de kerk om iets dat er niet al is. Om iets waar ze op hopen. Om dat te helpen hopen'. Ietsisme avant la lettre.

Je had in die tijd het toneelstuk WACHTEN OP GODOT. Er zat theologisch voorjaar in de lucht. Natuurlijk kwam alles wat van Boven hoorde te komen ook nog gewoon van Boven. Maar de wereld stond niet meer helemaal stil. Er ontstonden naast de altijd eendere gedachten van de kerk, andere, nieuwere. Vooral de gedachte die God en de hemel niet meer boven ons dacht maar in de toekomst, voor ons uit. Alles wat van Boven kwam daarin niet langer van Boven, maar uit de Toekomst. THEOLOGIE DER HOFFNUNG heette dat.

Die theologie kwam wel op het goede moment want ik zat met een probleem. Als je dominee werd dachten de mensen om je heen dat je een godservaring had gehad. 'Roeping' heette dat. En dan niet zo'n beetje, wat iedereen wel eens heeft, dat je bij een mooie zonsondergang eerbiedig wordt. 'Er moet toch iets zijn'. Nee, roeping, dat ging veel verder. Je moest iets persoonlijks regelrecht uit de hemel gehoord hebben. Van God zelf! Ik had dat niet. Daarom voelde ik me een beetje onbevoegd. Zoals toen ik op de lagere school ziek was geweest toen ze in mijn klas de tafel van 13 leerden. Toen ik terugkwam waren we aan de tafel van 14. Ik heb die van 13 nooit ingehaald. En nog heel lang was ik bang dat ze daar vroeg of laat achter zouden komen en ik ontmaskerd zou worden.

Het voordeel van die nieuwere theologie was, dat dat hocuspocus-achtige regelrecht uit de hemel niet langer verplicht was. Voor God niet en voor mij niet.

Hij kon ons voortaan vanuit de toekomst zoeken. In gedachten over waar het heen moet met de wereld en onszelf. Die opvatting dat God ons niet langer als zichzelf of in een of ander geheimzinnig teken, maar als een alternatieve gedachte of een concrete kritiek op de samenleving kon opzoeken, maakte mij nieuwsgierig naar wat er nu allemaal zou gaan gebeuren. Het eerste wat je zou moeten doen, leek

mij, was de vastliggende gedachten over de bijbelverhalen verstoren. Ik begon God voortaan te zoeken in verborgen boodschappen, onder en achter wat de verhalen ogenschijnlijk vertelden. Ontwrichtend preken wilde ik. Ik zocht God niet in gedachten die er al waren, maar vooral in gedachten waar we nog niet op gekomen waren!

Zo zag ik mijn domineesopdracht als de aandacht trekken voor God. Daarna moest hij het zelf doen. Ik zag mijn werk als voorwerk. Het eigenlijke zou God zelf doen.

In het sollicitatiegesprek leek het me niet goed om dat 'revolutio-naire' naar voren te brengen. Ik was bang dat de kerkenraad meer voor versterken van bestaand geloof zou zijn dan voor nieuw, ànder geloof.

Mevrouw Verburg

Mijn voorganger had mij een lijst gegeven met namen van zieken, eenzamen en 'ouden van dagen'. Zo noemde je de ouderen van toen.

Een van hen was de oude mevrouw Verburg. Mager, uitgedroogd gelovig. Toen we elkaar een keer in de naburige stad waren tegengekomen had ik, plezierig glimlachend, gezegd 'Ook toevallig dat we elkaar hier..! Verder kwam ik niet. 'Toeval dominee, bestaat niet', verbeterde ze me, met die 'pardon ik was eerst' stem die nog het meest leek op die van Juffrouw Ooievaar uit de Fabeltjeskrant. Je hoorde in die tijd te geloven dat er achter alles wat in het leven gebeurt een bedoeling zat. Een goede! Sommige mensen geloven dat trouwens nog. Iets 'toevallig' noemen was oneerbiedig tegenover de Goede Bedoeler, God.

Ik bezocht haar trouw omdat het mijn werk was. Niet dat ik wist wat ik daar elke keer deed. Haar gedachten over zichzelf en het leven en God lagen vast. Ze had geen enkele vraag. En vertelde elke keer hetzelfde. En dat wist ze zeker. En waarom zou ik haar dat misgunnen? Ik nam mezelf kwalijk dat ik me verveelde bij haar. Al durfde ik dat toen natuurlijk niet zo te denken.

Mijn kinderlijke verbazing over, en bewondering voor gelovigen veranderde vrij snel in ergernis. Vooral vrouwen waren in die tijd soms vals van gelovigheid. Ze zouden hun geloof het liefst in je bijten. Met hun tanden op elkaar sisten ze dat ze hun geloof toch zo gunden aan een ander. 'Arme stakker wat mis jij veel.'

Maar ja, zij hadden het hè? En jij niet. Zulke gelovigen zou ik later op afstand leren herkennen en mijden.

De man van Mevrouw Verburg

Toen ik, bij een van mijn bezoeken, haar man een keer thuis trof raakte ik met hem wel in gesprek. Ook hij was tachtig plus, maar ongelovig! Dat was hij geworden, vertelde hij, veertig jaar geleden in een conflict met de toenmalige dominee. Hij had geld van de kerk aan moeten nemen omdat hij geen werk had en wel een gezin te voeden. Diaconie heette dat.

En de dominee verwachtte hem natuurlijk nu ook wel eens in de kerk. 'Ik vreet liever allebei mijn klauwen op tot hier' had hij gezegd tegen de dominee, en wees mij op zijn beide ellenbogen, 'dan dat ik één poot daarbinnen zet bij dat stelletje huichelaars.' Na een stroef afscheid had de dominee hem later een keer betrappt toen hij een sigaartje rookte achter het huis. In de week daarop was het gezin gekort op de uitkering. De dominee had dat sigaartje blijkbaar gemeld, want de reden voor de korting was: 'Als je geld hebt voor luxe als sigaren kan de diaconie haar geld beter geven aan wie het meer nodig hebben.'

Hij was nog net zo woedend als veertig jaar geleden toen het hem overkwam.

Ik mocht die man direct.

Nu ik het hier vertel hoor ik de stem van mevrouw Verburg van boven roepen dat je die dingen 'in hun tijd moet zien'. Alsof benepenheid en valsheid minder erg worden naarmate ze langer geleden gebeurden. Hij kwam van een ander dorp dan het onze. Zijn dorp lag aan zee en het onze was omgeven door land. Groot verschil; bij ons hadden

de mensen, als ze oud waren, gespaard voor een eigen huisje en daarachter een moestuin en een paar kippen. In dat andere dorp hadden de mensen als ze oud waren niets. Maar wèl genoten.

De mensen uit vissersdorpen kwamen al vroeg op markten buiten hun dorpen in aanraking met wat er nog meer was, nà de markt!

De sfeer tussen hen beiden was venijnig. Ooit moeten het zuinige van haar en het spenderende van hem elkaar omarmd hebben. Nu in elk geval niet meer. Op hun trouwfoto op het dressoir staan ze nog arm in arm. Als dat overgaat, dan houd je niet meer van elkaar, dan houd je elkaar uit.

Hij werd pas echt kwaad als zijn vrouw en andere mensen van ons dorp hem dan christelijk begonnen te sussen. Hij had niet alleen de kerk de rug toegekeerd, hij moest ook niets meer hebben van het geloof. Dat was sinds de watersnoodramp van 1953. Er waren toen dominees die daar de hand van God in zagen. In mijn dorp geloofden de meeste mensen dat ook. Een beetje. Ze wilden dat eigenlijk níet geloven.

Maar wie de moed had dat niet te willen geloven zat met een probleem. Want als je Gods hand niet in heel erge dingen ziet, waarin zie je hem dan? Alleen in de dingen die ons bevalen? Ik wilde daarover verder denken, de mensen om mij heen niet. Ik denk nu dat ze dat niet durfden. Ze zagen achter alles in het leven besturing. In dat wat wij toeval noemen, of lot, zagen de mensen van mijn kerk God. Hij zat, voor hen verborgen, achter alles wat ons overkomt. Als er iets echt ergs gebeurde zeiden de mensen 'je moet maar zo denken, het wordt ons niet van mensen aangedaan.' (Herinner je mijn fout om een toevallige ontmoeting toevallig te noemen!) Voor hen waren dus het Toeval en God hetzelfde.

En als je kritiek daarop in jezelf uit zou laten spreken zou je het Toeval tegen je krijgen! Achteraf logisch dat ze niet verder durfden te denken. Meer dan de helft van de bewoners van ons dorp hoorde bij de zwartekousenkerken. En ik was aangesteld voor de minderheid; maar die dacht – eigenlijk – ook zo.

Bijna iedereen daar geloofde dat toen.

Hij, haar man uit dat andere dorp, niet. Het oneerlijke, willekeurige van het leven maakte hem niet behoedzaam, maar kwaad.

Het verschil tussen hoe het leven is en hoe het moet zijn had hem niet gelovig gemaakt, maar boos. Niet alleen over de oneerlijkheid van het leven, over alle oneerlijkheid.

Iedereen wist dat hij met nog een paar andere dissidenten in het dorp op de PvdA stemde. Dat linkse, boze mededogen van hem deed me denken aan het verontwaardigde mededogen van God met de Israëlieten, in dat verhaal van de uittocht uit Egypte. De Israëlieten worden daar opgevoerd als armoedige mensen die door hun steeds groeiende aantal de eindelijk aangebroken welvaart van de eigen bevolking in Egypte dreigen te smoren.

Ontwrichtend in dat verhaal leek me toen dat linkse van God om niet de kant van de mensen met bestaansrecht te kiezen, de inwoners van Egypte, maar die van de soort mensen waarvan er veel te veel begonnen te komen! Ik denk dat ik in die tijd ook begon te hopen God misschien niet in linkse inzichten, maar dan toch daar achter, of er doorheen te vinden. Misschien in een mededogen dat van verder weg komt en langer duurt dan het linkse. Een soort 'nieuw links'.

'Nee, als ik dan zie wie er vooraan in de kerk zitten' hij zweeg 'breek me de mond niet open'. Hij keek me aan, haalde een pakje sigaretten tevoorschijn en bood me er een aan. Ik pakte er een en hij gaf me vuur.

Bijna Godservaring

Westenbrugge, de meest dissidente man van het dorp, had ik tot dan toe alleen maar langs zien razen in zijn Bedford veewagen. 'De stierenkar', noemden de mensen het misprijzend. Hij reed natuurlijk ook op zondagen donderend door ons dorp op weg naar het werk van de stieren. Te hard, te luid, te onverschillig.

Uiteraard kwam ik op mijn kennismakingsronde ook op zijn erf terecht. Geen afspraak vooraf, dat hoorde niet. Gewoon achterom lopen en roepen: VOLK!